ΠΡΟΤΥΠΟ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΟΔΙΚΗΣ

Σωτήρος Διός & Πραξιτέλους 153
ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ. & Fax: 211 0 134 134 - 135

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ Δ΄ ΤΑΞΗΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 2017 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

Διδαγμένο κείμενο

Π λ ά τ ω ν ο ς, Π ρ ω τ α γ ό ρ α ς 322d-323c

Α1.

Δηλαδή στις άλλες αρετές, όπως ακριβώς εσύ λες, αν κάποιος υποστηρίζει ότι είναι καλός αυλητής ή σε οποιαδήποτε άλλη τέχνη στην οποία δεν είναι, ή τον περιγελούν ή εξοργίζονται εναντίον του και οι συγγενείς πλησιάζοντάς τον, τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός. Στη δικαιοσύνη όμως και στην άλλη πολιτική αρετή και αν ακόμη γνωρίζουν για κάποιον ότι είναι άδικος, εάν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια εναντίον του μπροστά σε πολλούς άλλους, το οποίο στην πρώτη περίπτωση θεωρούσαν ότι είναι σωφροσύνη, να λέει, δηλαδή, την αλήθεια, στη δεύτερη περίπτωση (το θεωρούν) τρέλα, και ισχυρίζονται ότι πρέπει όλοι να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, ειδεμή λένε πως είναι τρελός όποιος δεν προσεταιρίζεται τη δικαιοσύνη· με τη σκέψη ότι είναι απαραίτητο ο καθένας χωρίς εξαίρεση να συμμετέχει έτσι (κατά τούτο τον τρόπο) σ' αυτήν, διαφορετικά να μην υπάρχει ανάμεσα στους ανθρώπους.

Β1. Ο Πρωταγόρας στην ενότητα αυτή επιχειρεί να αποδείξει λογικά ό,τι ήδη έχει πει με τον μύθο. Χρησιμοποιεί τα επιχειρήματα του Σωκράτη, συμμεριζόμενος τον προβληματισμό του, για να αποδείξει όμως το διδακτό της πολιτικής αρετής, δηλαδή το αντίθετο της σωκρατικής ρήσης ότι η πολιτική αρετή δεν διδάσκεται.
Η αποδεικτέα θέση: «Ἵνα δὲ μὴ οἴῃ ἀπατᾶσθαι ὡς τῷ ὄντι ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τόδε αὖ λαβὲ τεκμήριον.» Ο Πρωταγόρας για να αποδείξει τη θέση του για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής προβαίνει στη συγκριτική εξέταση δύο παραδειγμάτων από την αθηναϊκή κοινωνία. Το πρώτο αναφέρεται στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στους ειδικούς σε έναν τεχνικό τομέα, εδώ σε έναν αυλητή, και το δεύτερο στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στον πολίτη και στη σχέση του με τη δικαιοσύνη. Η διαφορετική στάση της κοινής γνώμης στη μια και στην άλλη περίπτωση είναι για τον

Σωτήρος Διός & Πραξιτέλους 153
ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ. & Fax: 211 0 134 134 - 135

Πρωταγόρα επαρκής λόγος για να πείσει τον Σωκράτη και το ακροατήριό του για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής.

1ο παράδειγμα: «Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὥσπερ σὺ λέγεις, ἐάν τις φῇ ἀγαθὸς αὐλητὴς εἶναι, ἢ ἄλλην ἠντινοῦν τέχνην ἣν μή ἐστιν, ἢ καταγελῶσιν ἢ χαλεπαίνουσιν, καὶ οἱ οἰκεῖοι προσιόντες νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον˙»: Η αρετή, εδώ, δεν έχει ηθικό περιεχόμενο, αλλά αποδίδει την ικανότητα και τις γνώσεις σε έναν ειδικό τομέα. Η κοινή γνώμη των Αθηναίων, απορρίπτει αυστηρά όποιον ισχυρίζεται ότι έχει ειδικές γνώσεις, ενώ δεν έχει, δηλαδή όποιον δεν διαθέτει τη στοιχειώδη αυτογνωσία για το τι κατέχει και τι είναι. Όσον αφορά, λοιπόν, την ικανότητα ή τις γνώσεις σε κάποια τέχνη, επαινείται το να λέει κανείς την αλήθεια. Διαφορετικά, καταδικάζεται στη συνείδηση της κοινής γνώμης.

2ο παράδειγμα: «ἐν δὲ δικαιοσύνῃ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἄδικός ἐστιν, ἐὰν οὗτος αὐτὸς καθ’ αὐτοῦ τάληθῆ λέγῃ ἐναντίον πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἠγοῦντο εἶναι, τάληθῆ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν …»

Αντίθετα, όσον αφορά τη δικαιοσύνη (και την πολιτική αρετή γενικότερα), θεωρείται σωστό το να λένε όλοι ότι είναι δίκαιοι, ακόμα κι αν δεν είναι. Η κοινή γνώμη αποδέχεται ότι ο καθένας, είτε είναι δίκαιος είτε όχι, πρέπει να υποστηρίζει ότι είναι ή να φαίνεται δίκαιος. Όποιος αποκλίνει από τη στάση αυτή, δεν μπορεί να γίνεται αποδεκτός ως μέλος της κοινωνίας. Φαίνεται εδραιωμένη η αντίληψη ότι η κοινωνική συνύπαρξη των ανθρώπων δεν συμφωνεί με την αδικία, η οποία απειλεί με διάσπαση τη συνοχή της κοινωνίας, και ότι δεν υπάρχει άνθρωπος που τουλάχιστον δεν καταφάσκει στη δικαιοσύνη.

Ειδικότερα, το σκεπτικό του Πρωταγόρα μπορεί να ερμηνευθεί και ως εξής:

α) ακόμα κι ένας άδικος είναι σε θέση να διακρίνει τη δίκαιη από την άδικη πράξη. Αυτό σημαίνει ότι έχει μέσα του κάποια στοιχεία δικαιοσύνης, που όμως δεν έχουν καλλιεργηθεί επαρκώς, ώστε να τον αποτρέψουν από τη διάπραξη της αδικίας. Άρα, δεν θα πει αλήθεια, αν ισχυριστεί ότι είναι άδικος.

β) το να ομολογεί κάποιος δημόσια την αλήθεια, ότι δηλαδή είναι άδικος, θεωρείται παραφροσύνη, διότι θα υποστεί ποινές και θα αμαυρωθεί η δημόσια εικόνα του.

Η άποψη του Πρωταγόρα για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής συμπληρώνεται και στηρίζεται από δύο ακόμη αιτιολογήσεις, που αποδίδονται ως σχόλια της κοινής γνώμης:

α) «καί φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους»: όλοι πρέπει να λένε ότι κατέχουν την πολιτική αρετή,

β) «ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν’ οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς, ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.»: είναι ανάγκη όλοι οι άνθρωποι να έχουν μερίδιο στην πολιτική αρετή και να συμμετέχουν στη δικαιοσύνη, ή έστω να αποδέχονται καταρχήν το δίκαιο, για να μπορούν να υπάρξουν κοινωνίες.

Το συμπέρασμα του «τεκμηρίου»: «Ὅτι μὲν οὖν πάντ’ ἄνδρα εἰκότως ἀποδέχονται περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς σύμβουλον διὰ τὸ ἡγεῖσθαι παντὶ μετεῖναι αὐτῆς, ταῦτα λέγω»: αυτό καταδεικνύεται και από τις λέξεις οὖν και ταῦτα λέγω. Επιπλέον, συνδέεται με όσα είχε πει ο Σωκράτης για τους Αθηναίους στην πρώτη ενότητα. Ο Πρωταγόρας, δηλαδή, από τη μια επιβεβαίωσε την άποψη του Σωκράτη ότι οι

Σωτήρος Διός & Πραξιτέλους 153
ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ. & Fax: 211 0 134 134 - 135

Αθηναίοι δικαιολογημένα δέχονται οποιονδήποτε για σύμβουλο σε θέματα πολιτικής αρετής και από την άλλη αιτιολόγησε την άποψη αυτή λέγοντας ότι αυτό γίνεται, επειδή πιστεύουν ότι όλοι έχουν μερίδιο στην πολιτική αρετή.

Β2. Κατά τον Πρωταγόρα και στη δικαιοσύνη και στην άλλη πολιτική αρετή, και αν ακόμη γνωρίζουν για κάποιον ότι είναι άδικος, εάν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια εναντίον του μπροστά σε πολλούς άλλους, το οποίο στην πρώτη περίπτωση θεωρούσαν ότι είναι σωφροσύνη, να λέει δηλαδή την αλήθεια, στη δεύτερη περίπτωση (το θεωρούν) τρέλα («ἐν δὲ δικαιοσύνῃ… μανίαν»).

Ειδικότερα, σύμφωνα με το σκεπτικό του, όσον αφορά τη δικαιοσύνη και την πολιτική αρετή γενικότερα, θεωρείται σωστό το να λένε όλοι ότι είναι δίκαιοι, ακόμα κι αν δεν είναι. Όποιος αποκλίνει από τη στάση αυτή, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτός ως μέλος της κοινωνίας. Συνεπώς, το να ομολογεί κάποιος δημόσια την αλήθεια, ότι δηλαδή είναι άδικος, θεωρείται παραφροσύνη, διότι θα υποστεί ποινές και θα αμαυρωθεί η δημόσια εικόνα του. Κανένας λογικός άνθρωπος δε θέλει να του συμβεί κάτι τέτοιο. Ο Πρωταγόρας φαίνεται να διεισδύει στη νοοτροπία των ανθρώπων και να παρατηρεί ότι δεν τους ενδιαφέρει μόνο το τι πρέπει ή είναι σωστό να κάνουν, αλλά το τι τους συμφέρει να πράξουν. Επίσης, δεν πρέπει να τους ενδιαφέρει μόνο η πραγματική τους εικόνα (το εἶναι), αλλά και εκείνη που συνάδει με τα προβαλλόμενα κοινωνικά πρότυπα και το κοινώς αποδεκτό σύστημα αξιών (το φαίνεσθαι).

Εν κατακλείδι, η κοινωνική ηθική και το συμβατικό αίσθημα δικαίου αφορά και πρέπει να αφορά όλους τους ανθρώπους διαφορετικά θέτουν τον εαυτό τους έξω από την κοινωνία και υφίστανται τις κυρώσεις που αυτό συνεπάγεται.

Β3. Οι δυο κεντρικοί συνομιλητές τόσο στο διδαγμένο όσο και στο μεταφρασμένο κείμενο παρουσιάζουν τις απόψεις τους για την αναγκαιότητα και το διδακτό της πολιτικής αρετής.

Συγκεκριμένα, ο Πρωταγόρας στο διδαγμένο κείμενο («ἐάν τις… ἀρετῆς ἢ μὴ εἶναι πόλεις») αναφέρεται στη δημόσια στάση των Αθηναίων στην Εκκλησία του Δήμου. Τονίζει, ότι όποτε γίνεται λόγος για δεξιότητα στην οικοδομική ή σε κάποια άλλη τεχνική ικανότητα, θεωρούν ότι λίγοι έχουν το δικαίωμα συμβουλής και αν κάποιος που δεν είναι ειδικός σ' αυτό τον τομέα τους συμβουλεύει, δεν του το επιτρέπουν, όταν όμως έρχονται να συμβουλέψουν για θέματα σχετικά με την πολιτική αρετή, δέχονται τον καθένα, καθώς θεωρεί ότι πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες σ' αυτή, γιατί μόνο τότε μπορούν να συγκροτηθούν πόλεις.

Όμως, εκτός από την άποψη του σοφιστή και ο Σωκράτης στο μεταφρασμένο κείμενο αναφέρεται στο ίδιο παράδειγμα, αλλά το ερμηνεύει διαφορετικά («εάν επιχειρήσει… ενεργούν»). Ειδικότερα, αναφέρει ότι στα θέματα που απαιτούν μια συγκεκριμένη τεχνογνωσία, καλούν τον εκάστοτε ειδικό. Ωστόσο, αν επιχειρήσει κάποιος άλλος που δεν είναι αρμόδιος, να δώσει συμβουλές, η συνέλευση δεν τον αποδέχεται. Αντίθετα, τον χλευάζουν και του φωνάζουν μέχρι αυτός να αποχωρήσει

Σωτήρος Διός & Πραξιτέλους 153
ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ. & Fax: 211 0 134 134 - 135

μόνος του. Συνεπώς, αποδοκιμάζουν όσους δεν γνωρίζουν το συζητούμενο θέμα («εάν επιχειρήσει… ενεργούν»).

Όμως, όταν συζητούνται πολιτικά θέματα στην Εκκλησία του Δήμου, ή όταν πρόκειται να ληφθούν σημαντικές πολιτικές αποφάσεις, επιτρέπουν σε κάθε πολίτη ανεξάρτητα από την κοινωνική, οικονομική του θέση, το επάγγελμα, το μορφωτικό του επίπεδο να μιλήσει και να εκφράσει την άποψή του («Όταν όμως πρέπει…να αποφασιστεί… κάποια γενιά σπουδαία»). Επομένως, κατά τον Σωκράτη, η στάση αυτή των Αθηναίων δείχνει, ότι για τα θέματα που αφορούν τη διοίκηση και τη διακυβέρνηση της πόλης θεωρούν όλους τους πολίτες αρμόδιους να μιλήσουν, καθώς όλοι έχουν την πολιτική αρετή, σαν μια ιδιότητα που δε διδάσκεται.

Εν κατακλείδι, ενώ οι δύο συνομιλητές συμφωνούν ως προς την συμπεριφορά των Αθηναίων στην Εκκλησία του Δήμου, διαφωνούν ως προς το αν είναι διδακτή η πολιτική αρετή. Συγκεκριμένα, ο Σωκράτης παίρνει ως δεδομένο το μη διδακτό της, γιατί οι Αθηναίοι από μικρή ηλικία συμμετείχαν άτυπα στα κοινά της πόλης. Αντίθετα, ο σοφιστής, με τη βοήθεια πάντα του μύθου, τονίζει ότι διδάσκεται η πολιτική αρετή, καθώς όλοι έχουν μερίδιο σε αυτήν, γιατί κάτι τέτοιο είναι αναγκαίο για τη συγκρότηση των πόλεων.

Β4.

α. Σωστό

β. Λάθος

γ. Σωστό

δ. Σωστό

ε. Λάθος

Β5. α.

ἴωσιν → εισιτήριο

δεῖ → ένδεια

ἀνέχονται → έξη

εἰδῶσιν → συνείδηση

Σωτήρος Διός & Πραξιτέλους 153
ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ. & Fax: 211 0 134 134 - 135

Β5. β.

- Ο χαρακτήρας του ανθρώπου διέπεται από συγκεκριμένες **αρετές** και αντίστοιχα ελαττώματα.

- Ο **λόγος** της αναβολής της εκδρομής ήταν η ραγδαία επιδείνωση του καιρού.

- Η ανάγνωση λογοτεχνικών βιβλίων οξύνει τη **δημιουργική** φαντασία των παιδιών.

Αδίδακτο Κείμενο

Γ1. Διότι όταν ο λόγος απογυμνωθεί και από τη φήμη του ρήτορα και από τη φωνή του και από τις μεταβολές (μεταπτώσεις της φωνής) που συμβαίνουν στους ρητορικούς λόγους, επιπλέον και από την επικαιρότητα και τη σοβαρότητα τη σχετική με την πράξη, και (όταν) δεν υπάρχει τίποτε που μαζί να συμπράττει και να πείθει, αλλά στερείται και απογυμνώνεται από όλα όσα έχουν προαναφερθεί, (όταν) πάλι διαβάζει κάποιος τον ίδιο χωρίς πειστικότητα και χωρίς να δηλώνει καθόλου την ψυχική διάθεση (τρόπο) του ρήτορα, αλλά όπως ακριβώς (σαν να) εκφωνεί κανείς αριθμούς, εύλογα, νομίζω, ότι (ο λόγος αυτός) φαίνεται ασήμαντος στους ακροατές. Αυτά ακριβώς και το λόγο που παρουσιάζεται τώρα θα μπορούσαν να βλάψουν πάρα πολύ και θα τον έκαναν να φαίνεται πιο ασήμαντος.

Γ2. α.

ἀναγιγνώσκῃ : ἀνάγνωθι

ἀπαριθμῶν : ἀπαριθμοῖεν

τοῖς ἀκούουσιν : ἀκούσεσθαι

μάλιστ' : μάλα

φαίνεσθαι : φανῆτε

β. «τοῦ μέν προειρημένου ἅπαντος ἔρημοι γένωνται».

Γ3α.

τῶν μεταβολῶν : αντικείμενο στο ρηματικό τύπο «άποστερηθῇ».

τῶν προειρημένων : επιθετική μετοχή, γενική αντικειμενική στο «ἔρημος» ή στο «γυμνός».

Σωτήρος Διός & Πραξιτέλους 153
ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Τηλ. & Fax: 211 0 134 134 - 135

γυμνός : κατηγορούμενο στο εννοούμενο υποκείμενο «ὁ λόγος», μέσω του συνδετικού ρηματικού τύπου «γένηται».

εἰκότως : επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο ρηματικό τύπο «εἶναι».

τοῖς ἀκούουσιν : επιθετική μετοχή ως δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο «δοκεῖ».

Γ3β. Κύρια πρόταση, κρίσεως, καταφατική.

Ἅπερ: υποκείμενο στο ρηματικό τύπο «ἂν βλάψειε» (αττική σύνταξη).

ἐπιδεικνύμενον: επιθετική μετοχή ως αντικείμενο στο ρηματικό τύπο «ἂν βλάψειε».

φαυλότερον: κατηγορούμενο στο εννοούμενο υποκείμενο (τόν ἐπιδεικνύμενον: του απαρεμφάτου «φαίνεσθαι») μέσω του συνδετικού ρηματικού τύπου «φαίνεσθαι».

φαίνεσθαι: τελικό απαρέμφατο, αντικείμενο στο ρηματικό τύπο «(ἄν) ποιήσειεν» (ετεροπροσωπία).